

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ในยุคไทยแลนด์ 4.0

ORGANIZING ACTIVITIES PROMOTE LEARNING IN THE THAILAND 4.0

พระมหาชัยชนะ พุทธเมธี (กิร์มย์), ผศ.ดร.บุญเชิด ขำนิศาสตร์, รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

Phramaha Chaichana Buddhameedee (Kiram), Asst.Prof.Dr. Booncherd Chumnisart,

Assoc.Prof.Dr.Suddhipong Srivichai

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Chaichana@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 20 กันยายน 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 22 ตุลาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 พฤศจิกายน 2563

บทคัดย่อ

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ในยุคไทยแลนด์ 4.0 นั้นโรงเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติร่วมกับผู้สอนโดยมีเนื้อหาสาระเป็นไปตามหลักสูตรแกนกลางที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้โดยกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีลักษณะสำคัญอย่างน้อย 6 ประการ ผ่านการเรียนการสอนที่ผู้บริหารและครูได้จัดขึ้นตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ คือ 1) ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโดยใช้สองภาษา 2) ใช้ STEM เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ 3) ส่งเสริมทักษะ EF ในการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิต 4) การเรียนรู้แบบโครงการส่งเสริมกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ 5) ใช้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอน 6) เน้นการก้าวสู่ขั้นของกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579 อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การจัดกิจกรรม, การเรียนรู้, ไทยแลนด์ 4.0.

Abstract

Organizing Activities Promote Learning in the Thailand 4.0. That was school had organized by emphasize students joining with instructors mean have substance according to central curriculum as Ministry of Education set. There were activities have at least 6 points as rove by learning that administrators and teachers set together along be Ministry of Education as follow, 1) Promote learning management by using 2 languages. 2) Using STEM to interfere for promote of leaning. 3) To support skill EF for skill development and life style. 4) Learning to know project support process by orderly. 5) Using technology to

concern for learning management. 6) Emphasize to process for Active learning to develop learners to have potential according to national lesson plan B.E. 2560-2579 by lasting.

Keywords : Activities, Learning, Thailand 4.0

บทนำ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงจากสังคมโลกกำลังก้าวสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดเวลาเพื่อปรับเปลี่ยนและก้าวให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม การเมืองและวัฒนธรรม ประเทศต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมหาอำนาจทางซีกโลกตะวันตก ประเทศในซีกโลกตะวันออกและประเทศเพื่อนบ้านของไทยต่างมุ่งแก้ไขด้านการศึกษาเพื่อเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อจัดระบบและกระบวนการศึกษาที่เหมาะสมและมีคุณภาพอันเป็นกลไกสำคัญเพื่อพัฒนาคุณภาพของประชากรคุณภาพชีวิตและคุณภาพของการแข่งขัน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 1)

การศึกษาจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการศึกษาของชาติโดยมุ่งเป้าหมายพัฒนาศักยภาพของบุคคลศักยภาพของชุมชน และกำลังคนของสังคมไทยให้พึ่งตนเองได้ มีความมั่นใจ มีความภาคภูมิใจ มีศักดิ์ศรี และร่วมมือบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเป็นการสร้างความสามารถทางปัญญาซึ่งประกอบด้วยเสริมสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสมรรถนะในการเรียนรู้อย่างรอบด้านเป็นองค์รวมด้วยตนเองและจากสื่อรอบๆ ตัวอย่างต่อเนื่อง (ลีปพนนท์ เกตุทัต, 2539 : 96) การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน ซึ่งจะสำเร็จลุล่วงได้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากบุคลากรชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนาสถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นเร่งพัฒนาในหลายด้านพร้อมกัน

จากการที่รัฐบาลได้ประกาศนโยบายการพัฒนาประเทศแบบ Thailand 4.0 ขึ้นมา ทำให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงขึ้นในทุกภาคส่วน ไม่เว้นแม้แต่ในระบบการศึกษาของไทย ซึ่งรูปแบบของ การพัฒนาประเทศแบบ Thailand 4.0 นี้ เป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบาย ที่อธิบายถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ จากยุคที่มีลักษณะของเศรษฐกิจที่เน้นภาคเกษตรกรรม (ยุค 1.0) มาเป็นยุคแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรมแรงงานขนาดเบา (ยุค 2.0) จนมาสู่ยุคการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีความซับซ้อนด้วยเทคโนโลยี (ยุค 3.0) และสุดท้าย คือการก้าวสู่ยุคแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจเน้นการขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เฉกเช่นปัจจุบัน ที่เราเรียกกัน ยุค 4.0 การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยี สารสนเทศเข้ามาช่วยในการบริหาร จัดการให้เป็นระบบ และสะดวกต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งจะสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และสะดวก ประหยัดเวลา งบประมาณให้แก่ผู้สอนได้ (นรรีชต์ ฟีนเซียร, ออนไลน์)

1.แนวคิดการจัดกิจกรรม

1.1. ความหมายการจัดกิจกรรม

กิจกรรมเป็นส่วนหนึ่งของการให้การศึกษา สถานศึกษาจำเป็นต้องจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อช่วยให้นักเรียนได้แสดงความสนใจ ความถนัดตามธรรมชาติ อันแท้จริงกิจกรรมนั้นจะเป็นเครื่องมือช่วยอบรมนักเรียนให้รู้จักตนเองในการทำงานร่วมกับผู้อื่น รู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ และความเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นการฝึกฝนการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เป็นการสร้างประสบการณ์ ตามความแตกต่างของนักเรียนเพื่อสร้างเจตคติที่ดี และพัฒนาบุคลิกภาพอันพึงประสงค์ได้ ทั้งนี้มีผู้ได้ให้ความหมายของการจัดกิจกรรมไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2555 : 1) ได้ให้ความหมายของคำว่ากิจกรรมคือ การที่ผู้เรียนปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อการเรียนรู้

ประดับ นิลพังงาน (2524 : 5) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กิจกรรม คือ การทำงานและการกระทำทุกอย่างในโรงเรียน การเรียนวิชาต่างๆตามหลักสูตรในห้องเรียน เช่น การอ่าน การเขียนเหล่านี้ก็นับเป็นกิจกรรมและยังได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมในโรงเรียนไว้ว่า กิจกรรมอาจอยู่ในหลักสูตรหรือนอกหลักสูตรก็ได้ ถ้ากิจกรรมใดกำหนดไว้ในหลักสูตร บังคับว่าต้องเรียน ต้องทำ ก็เรียกว่ากิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมใดที่ไม่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร ไม่ได้บังคับว่าจะต้องเรียน แต่บุคคลในโรงเรียนร่วมกันจัดให้มีขึ้นโดยมุ่งให้เป็นสิ่งส่งเสริมการเรียนในชั้นให้มีผลดีกว่าเดิม กิจกรรมนั้นก็เรียกว่ากิจกรรมนอกหลักสูตรหรือกิจกรรมพิเศษ เป็นต้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายความว่า หมายถึงกระบวนการต่างๆ ที่ครูจัดให้กับนักเรียนทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่หลากหลาย (ยุพิน พิพิธกุล, 2540 : 46) กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เรียน มุ่งพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิดช่วยกันทำช่วยกันแก้ปัญหา ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ รวมถึงกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ รู้สิทธิหน้าที่ของตนเอง (สุพัชรา ชิมิเจริญ, 2545 : 6)

กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนที่ได้เตรียมไว้จัดกลุ่มผู้เรียนตามความสามารถในการเรียนแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถามที่เน้นการคิดให้ผู้เรียนสร้างงานอย่างเต็มกำลังแสดงออกทางกาย ความคิด การพูดเพื่อให้เกิดผลการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับธรรมชาติของผู้เรียน ประสานงานให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนา สามารถแสวงหาความรู้ และเสริมเติมความรู้ให้สมบูรณ์ ให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข สังเกตพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดขึ้นขณะทำกิจกรรมให้คำแนะนำข้อมูลความช่วยเหลือต่างๆแก่ผู้เรียน ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานการเรียนรู้ของผู้เรียน จัดประสบการณ์การเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนสร้างและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง การจัดกิจกรรมอย่างเหมาะสมกับวัยและความสนใจและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนดูแลอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรม สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี กระตุ้นผู้เรียนให้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมใช้

กฎระเบียบเพื่อสร้างวินัยกระตุ้นทักษะและพฤติกรรมทางและการควบคุมตนเองของผู้เรียน (ดารกา
วรรณวิษ, 2549 : 365) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การปฏิบัติต่างๆที่เกี่ยวกับการเรียน
การสอนเพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การสอน
ที่กำหนด (อาภรณ์ ใจเพียง, 2553 : 72) กิจกรรมเป็นงานที่ผู้เรียนประกอบขึ้น หมายถึง การกระทำต่างๆที่
ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้กระทำหรือดำเนินการในด้านต่างๆเพื่อให้งานนั้นสำเร็จไปได้ (ประดับ นิลพงา, 2524
: 1)

กิจกรรมการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่มีการวางแผนให้สามารถพัฒนาร่างกายสังคมอารมณ์สติปัญญา
ภาษาและการคิดได้อย่างครอบคลุม และมีวิธีดำเนินการที่จะทำให้นักเรียนเจริญงอกงามและมีวุฒิภาวะดั่งนั้น
กิจกรรมการเรียนรู้จึงไม่ได้หมายถึงกิจกรรมทั่วไปที่เพียงให้เด็กลงมือกระทำหรือเล่นสนุกสนุกแต่เป็น
กิจกรรมที่เด็กใช้เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2551 : 54)

กิจกรรมนักเรียน หมายถึง บรรดากิจกรรมประกอบหรือเสริมหลักสูตรทั้งหลายที่จัดขึ้น โดย
นักเรียนสมัครใจที่จะเข้าร่วมและดำเนินการเองทั้งในและนอกห้องเรียน โดยความเห็นชอบและสนับสนุน
จากโรงเรียนและไม่มีการให้หน่วยกิต คะแนนใดๆ ในอันที่จะส่งเสริมให้นักเรียนเลื่อนชั้นหรือสำเร็จ
การศึกษา (สมบุรณ์ ทับทิมไทย, 2521 : 27) และกูด (Good) ให้ความหมายว่า กิจกรรมนักเรียนมีลักษณะ
4 ประการ คือ (สุพิน บุญชูวงศ์, 2542 : 4)

- 1) เป็นกิจกรรมที่นักเรียนสมัครใจเข้าร่วมดำเนินการด้วยตนเองโดยความเห็นชอบและ
สนับสนุนจากอาจารย์และอยู่ภายใต้การควบคุมของสถานศึกษา
- 2) จัดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความสนุกสนาน เพิ่มพูนความรู้ให้โอกาสนักเรียนได้
แสดงความสามารถ รวมทั้งเพื่อส่งเสริมความเจริญเติบโตของนักเรียน
- 3) จัดขึ้นโดยไม่กำหนดให้มีหน่วยกิต และสิทธิที่ได้จะไม่ถือว่าเป็นสำเร็จการศึกษา
- 4) มีบรรยากาศเป็นกันเองยิ่งกว่าการเรียนในชั้นเรียนปกติ

สรุปได้ว่ากิจกรรมเป็นกระบวนการปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามแผนที่
ได้เตรียมไว้ เป็นปฏิบัติการทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน ตามความสมัครใจของผู้เรียน และได้รับความ
เห็นชอบและสนับสนุนจากอาจารย์และอยู่ภายใต้การควบคุมของสถานศึกษา ไม่มีการให้หน่วยกิต คะแนน
ใดๆ ในอันที่จะส่งเสริมให้ผ่านการประเมินรายวิชาพระพุทธศาสนา

1.2 หลักการจัดกิจกรรม

กระทรวงศึกษาธิการได้ให้หลักการจัดกิจกรรมที่จัดให้กับเด็กว่ามีลักษณะ ดังนี้ (กุลยา ตันติผลา
ชีวะ, 2551 : 67-68)

- 1) กิจกรรมที่จัดต้องตรงกับความสนใจและเกิดความต้องการของเด็กตามวัย
- 2) กิจกรรมที่จัดต้องเป็นกิจกรรมที่ทำเป็นรายบุคคลกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่

- 3) กิจกรรมที่จัดต้องสมดุลระหว่างกิจกรรมในห้องเรียนและนอกห้องเรียน
- 4) กิจกรรมที่จัดต้องใช้ระยะเวลาที่เหมาะสมกับวัยและความสนใจของเด็ก
- 5) กิจกรรมที่จัดควรเน้นสื่อของจริง การสังเกต สำรวจ ค้นคว้า ทดลอง และปฏิสัมพันธ์

กับผู้ใหญ่

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีหลักการสำคัญ (สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2553 : 7)

ดังนี้

- 1) มีเป้าหมายของการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม และครอบคลุมผู้เรียนทุกคน
- 2) เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองอย่างรอบด้านเต็มศักยภาพตามความสนใจ ความถนัด ความต้องการ เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะ
- 3) เป็นกิจกรรมที่ปลูกฝังและส่งเสริมจิตสำนึกในการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ในลักษณะต่างๆที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ
- 4) เป็นกิจกรรมที่ยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน องค์กร และหน่วยงานอื่น มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

หลักการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เนื่องจากกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสำคัญดังกล่าวแล้ว ดังนั้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงควรคำนึงถึงหลักการดังต่อไปนี้ (ดารกา วรรณวิช, 2549 : 367-370)

- 1) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร หลักสูตรฉบับปัจจุบันมีความมุ่งหวังให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข บนพื้นฐานของความเป็นไทย สามารถคิดค้นคว้า แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองเป็นคนใฝ่เรียนใฝ่รู้ และรักการเรียนรู้ ผู้สอนจึงต้องสอนวิธีการคิด วิธีการทำ วิธีการแก้ปัญหาอย่างมีลำดับขั้นตอนที่มีประสิทธิภาพ จัดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ใช้วิธีสอนที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะตามที่หลักสูตรมุ่งหวัง ผู้สอนจึงต้องศึกษาหลักสูตรและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร
- 2) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน กล่าวคือ ผู้สอนต้องพิจารณาว่าจุดประสงค์การสอนในครั้งนั้นมุ่งเน้นพฤติกรรมด้านใด
- 3) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวัยความสามารถความสนใจของผู้เรียน
- 4) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา เนื้อหาวิชามีหลายประเภท เช่น ประเภทข้อเท็จจริง การแก้ปัญหา การคิดสร้างสรรค์ ทักษะ เจตคติ และค่านิยมเนื้อหาวิชาแต่ละประเภทต้องอาศัยเทคนิควิธีสอนหรือการจัดกิจกรรมที่แตกต่างกัน

5) จัดกิจกรรมให้มีลำดับขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างต่อเนื่องไม่สับสนและสามารถโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหาที่เรียนได้ การจัดลำดับขั้นตอนควรเริ่มจากง่ายไปยาก รูปธรรมไปนามธรรม ไกลตัวไปใกล้ตัว และส่วนรวมไปส่วนตัว จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี

6) จัดกิจกรรมให้น่าสนใจโดยใช้สื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม

7) จัดกิจกรรมโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวก ส่วนตัวความรู้เป็นผลพลอยได้จากการกระทำกิจกรรม ทั้งนี้เพราะระหว่างทำกิจกรรมที่เรียนจะได้รับผล คือเกิดการพัฒนาตนเองทางด้านการคิด การปฏิบัติ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน การวางแผนจัดการ และเทคนิควิธีการต่างๆ ที่เรียกว่า เรียนรู้วิธีการหาความรู้ ซึ่งมีคุณค่ามากกว่าตัวความรู้

8) จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการที่ทำทลายความคิดความสามารถของผู้เรียน ฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้และการแก้ปัญหาด้วยตนเองจะทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของสิ่งที่เรียนและได้รับประโยชน์จากการเรียนอย่างแท้จริง

9) จัดกิจกรรมโดยใช้เทคนิควิธีการสอนที่หลากหลายให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียน และเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง ในการสอนแต่ละครั้ง แต่ละเนื้อหาวิชา ผู้สอนไม่ควรใช้วิธีเดียวกันตลอด ควรคิดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจและใช้เทคนิควิธีการสอนที่สอดคล้องกับลักษณะเนื้อหาวิชา

10) จัดกิจกรรมโดยให้มีบรรยากาศที่รื่นรมย์สนุกสนานและเป็นกันเอง เพราะหากผู้เรียนเรียนด้วยความสุขสบายใจ ไม่ตึงเครียด จะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อวิชาที่เรียนซึ่งบรรยากาศจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของผู้สอนเป็นสำคัญ

11) จัดกิจกรรมแล้วต้องมีการวัดผลโดยใช้กิจกรรมนั้นทุกครั้ง เพื่อค้นหาข้อดี ข้อบกพร่อง แล้วนำผลไปปรับปรุงแก้ไขสำหรับใช้ในครั้งต่อไป ในการวัดผลควรมีทั้งการวัดผลระหว่างผู้ที่ยังทำกิจกรรมและภายหลังการทำกิจกรรม โดยครูอาจใช้วิธีสังเกต ซักถาม ตรวจสอบผลงาน หรือทดสอบเมื่อวัดผลแล้วเพราะว่ากิจกรรมนั้นทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีก็สามารถนำไปใช้ต่อได้แต่ถ้าผู้เรียนพบปัญหาขณะปฏิบัติกิจกรรมผู้สอนควรได้วิเคราะห์หาสาเหตุแล้วแก้ไขให้ตรงจุด กิจกรรมนั้นอาจยากเกินระดับความสามารถของเด็กสถานการณสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย หรือผู้เรียนยังขาดประสบการณ์พื้นฐานก็จำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

แนวคิดในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพมีดังนี้ (จิตรรัตน์ โพธิามกะ, 2523 : 13-14)

1) รู้ข้อมูลรู้ความสนใจหรือความต้องการปัญหาต่าง ๆ

2) มีโครงการที่ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์การดำเนินงานและรายละเอียดอื่นๆเด่นชัด

- 3) อย่าทำอะไรเพียงคนเดียวหรือกลุ่มเล็ก ๆ แต่เพียงกลุ่มเดียว
- 4) หาผู้มีความรู้และความสามารถร่วมงานและครูอาจารย์เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ
- 5) รู้จักแบ่งงานกันรับผิดชอบไม่แย่งงานกันทำหรือไม่ทำงานซ้ำซ้อนกัน
- 6) มีกฎข้อบังคับของกิจกรรมที่ร่วมกันและยึดถือปฏิบัติตามกฎข้อบังคับที่ร่วมกันสร้างขึ้น
- 7) ไม่ปิดเพื่อนหรือหลีกเลี่ยงหรือแอบแฝงเป็นอย่างอื่นไปจากวัตถุประสงค์เดิม
- 8) ติดตามผลงานการเปลี่ยนแปลงการแก้ปัญหาการปรับปรุงงานและการเพิ่ม

ประสิทธิภาพในการดำเนินงาน

- 9) ใช้วิธีการแบบประชาธิปไตยและอยู่ในบทบาทของแต่ละหน้าที่ให้ถูกต้อง
- 10) ระวังเรื่องการเงินการรับการใช้จ่ายต้องมีหลักฐานบัญชีแสดงเพื่อความสุจริต
- 11) ฟังเสียงส่วนใหญ่จากสมาชิกและบุคคลทั่วไปแต่นำมาพิจารณาในขอบเขต
- 12) วางรากฐานให้ตีมั่นคงเพื่อบุคคลรุ่นหลังต่อไป

กิจกรรมเป็นสื่อการเรียนการสอนสำหรับเด็กเพราะกิจกรรมช่วยให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจัดทำและซึมซับประสบการณ์สู่การเรียนรู้กิจกรรมที่ดีต้องสามารถสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กได้กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีมีลักษณะสำคัญอย่างน้อย 9 ประการ (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2551 : 61-66) ดังนี้

1) เป็นกิจกรรมที่เด็กทุกคนมีส่วนร่วม กิจกรรมการเรียนรู้ทุกกิจกรรมต้องเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด ทั้งมีส่วนร่วมในการคิด ในการกระทำแบบลงมือปฏิบัติจะทำให้เด็กมีความสุขที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม อีกทั้งยังเสริมสร้างพัฒนาการทางอารมณ์ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สร้างความมั่นคงในอารมณ์ เกิดความมั่นใจและพัฒนาทักษะการสื่อสารกับการใช้ภาษาที่ดี ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี นอกจากเด็กจะมีส่วนร่วมในการคิดและกระทำแล้ว ต้องเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนมีสิทธิ์มีส่วนร่วมในการเรียนอย่างเท่าเทียมกัน

2) ส่งเสริมพัฒนาการแบบองค์รวม กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีต้องสามารถส่งเสริมพัฒนาการไปพร้อมกันทั้งร่างกายจิตใจอารมณ์และสังคมไม่แยกส่วน กิจกรรมการเรียนรู้แต่ละกิจกรรมที่ครูพัฒนาขึ้นต้องสามารถส่งผลต่อการบูรณาการพัฒนาในทุกด้านเข้าด้วยกัน

3) สนองตอบความต้องการของเด็ก กิจกรรมการเรียนรู้เป็นกิจกรรมเสริมประสบการณ์ที่เน้นการพัฒนาความรู้และทักษะปฏิบัติที่เป็นทักษะพื้นฐานสำหรับเด็ก สนองตอบความต้องการการเรียนรู้ของเด็ก โดยความจำเป็นของเด็กดัง กล่าวคือ ความต้องการเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพซึ่งหมายถึงการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายจิตใจสังคมและปัญญา ความต้องการส่งเสริมพัฒนาการให้เต็มศักยภาพเป็นสิทธิของเด็กและหน้าที่ของครูที่ตั้งจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สนองตอบพัฒนาการทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ความต้องการตอบสนองความแตกต่างของเด็กแต่ละบุคคลซึ่งหมายถึงความสามารถ สติปัญญาความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมของเด็ก

- 4) พัฒนาการเรียนรู้และความองงามทางปัญญา การศึกษาคือการพัฒนาพุทธิปัญญาซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานสำหรับเด็กซึ่งพุทธิปัญญาหมายถึงการสร้างปมรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในการดำรงชีวิต
- 5) พัฒนาระบวนการคิด กิจกรรมการเรียนรู้ที่ครูจัดขึ้นแต่ละกิจกรรมไม่ได้หมายถึงการนำหน่วยการสอนมาปฏิบัติ การซึ่งในการปฏิบัติกรหน่วยการสอนนี้จะต้องตรงตามความสนใจของเด็กเด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สำคัญกิจกรรมต้องมีความหมายตามการเรียนรู้มีใช้ความจำ
- 6) ตรงกับความสนใจของเด็ก เด็กมีความแตกต่างกันตามวัยครูต้องเข้าใจและใช้ความสนใจของเด็กเป็นแกนสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็ก
- 7) มีความหลากหลายหน่วยประสบการณ์ แต่ละหน่วยจากหลักสูตรจะประกอบด้วยหลายกิจกรรมซึ่งอาจเป็นทั้งกิจกรรมในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน ครูต้องเลือกให้เหมาะสมกับความสนใจของเด็กอายุและพัฒนาการของเด็ก นอกจากนี้กิจกรรมการเรียนรู้บางเรื่องอาจต้องใช้หลากหลายสถานที่
- 8) ผ่อนคลายและสนุกสนาน โดยธรรมชาติเด็กพร้อมที่จะสนุกกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครูจัดขึ้น หากกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับวัยและพัฒนาการของเด็กสร้างความเพลิดเพลินให้กับเด็ก
- 9) ได้ลงมือกระทำด้วยตนเองและเป็นประสบการณ์ตรง เด็กจะมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนสิ่งต่างๆรอบตัว มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถในการแสดงออก อยากรู้ อยากรทดลอง กิจกรรมที่พร้อมให้เด็กเรียนรู้ได้ ได้วางแผนร่วมกับผู้อื่น ได้ลงมือทำ เด็กจะสามารถพัฒนาการเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี

2. การเรียนรู้ในยุคไทยแลนด์ 4.0

การศึกษาในยุค Thailand 4.0 ถ้าตามความเห็นของ นายแพทย์ธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนปัจจุบัน ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การศึกษาในยุค Thailand 4.0 นั้น เป็นยุคที่การศึกษาเป็นเรื่องที่มากกว่าการเตรียมความพร้อมของคนหรือให้ความรู้กับคนเท่านั้น แต่เป็นการเตรียมมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ด้วย กล่าวคือ นอกจากให้ความรู้แล้ว จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนรักที่จะเรียน มีคุณธรรมสามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งในการก้าวสู่การศึกษาในยุค Thailand 4.0 นั้น กระทรวงศึกษาธิการได้วางแนวทางปฏิรูปการศึกษา เพื่อตอบสนองการพัฒนาไว้ดังนี้

- 1) พัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ เพื่อช่วยในการเพิ่มศักยภาพในการติดต่อสื่อสารกับต่างประเทศ
- 2) ส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาคณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์
- 3) พัฒนาทักษะและกระบวนการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียน
- 4) การปรับหลักสูตรการเรียนการสอน ให้ทันสมัยสอดคล้องกับโลกยุคใหม่
- 5) พัฒนารับปรุงตำราเรียนให้มีมาตรฐาน 5 ดาว
- 6) บริหารจัดการคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กอย่างเหมาะสม
- 7) พัฒนาระบบของครูจากผู้สอนเป็นโค้ช

8) การบริหารจัดการคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ภายใต้โครงการโรงเรียนดีใกล้บ้าน

จากทั้งหมดนี้ ถ้าเราวิเคราะห์จากแนวทางปฏิรูปของกระทรวงศึกษาธิการแล้ว เราก็สามารถสร้างสรรค์การศึกษาในยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้โดยใช้แนวคิดด้วยต่อไปนี้

1) ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโดยใช้สองภาษา ทุกวันนี้ ภาษาอังกฤษเข้ามามีบทบาทอย่างมาก การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ ที่มีความสอดคล้องกันทั้งสองภาษา จะทำให้ผู้เรียนใช้ภาษาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และเคยชินกับการใช้ภาษามากขึ้น มีความกล้าที่จะใช้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาของผู้เรียน เพราะภาษา โดยเฉพาะภาษาต่างประเทศจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้มากขึ้น ทำให้มีโลกทัศน์กว้างขึ้น

2) ใช้ STEM เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี การเรียนรู้แบบ STEM คือการนำเอาศาสตร์ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ วิทยาศาสตร์ (Science) เทคโนโลยี (Technology) วิศวกรรมศาสตร์ (Engineering) และ คณิตศาสตร์ (Mathematics) มาบูรณาการรวมกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาตามโจทย์ที่ผู้เรียนสนใจ ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ และใช้ศาสตร์ความรู้ทั้ง 4 ด้าน มาประยุกต์ใช้ให้ได้องค์ความรู้หรือนวัตกรรมใหม่ ซึ่งนับว่าเป็นหัวใจหลักของการศึกษาในยุค Thailand 4.0

3) ส่งเสริมทักษะ EF ในการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิต

EF (Executive Functions) เป็นกระบวนการทางความคิด ในสมองส่วนหน้า ที่เกี่ยวข้องกับการคิด ความรู้สึก และการกระทำ เช่น การตั้งใจคิดไตร่ตรอง การควบคุมอารมณ์ การยืดหยุ่นทางความคิด และการตั้งเป้าหมาย รวมถึงการจัดลำดับความสำคัญของเรื่องต่างๆ ซึ่งนับว่าเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างมากในโลกยุคปัจจุบัน

4) การเรียนรู้แบบโครงการส่งเสริมกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ การเรียนรู้แบบโครงการ จะช่วยให้ผู้เรียนกำหนดปัญหา สมมติฐาน ได้ร่วมมือกันวางแผนและใช้ความคิดอย่างเป็นระบบตามหลักวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้จากข้อสรุปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และนำไปสู่การนำเสนอโครงการที่สร้างสรรค์

5) ใช้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอน เน้นให้ผู้เรียนใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณและเกิดประโยชน์ ส่งเสริมการเรียนการสอนและมุ่งหมายให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้ได้ด้วยตัวเอง

6) เน้นการก้าวสู่ขั้นของกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning กระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning คือ กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียน เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ โดยมีครูคอยเป็นโค้ชให้มากกว่าจะถ่ายทอดความรู้ด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นขั้นที่ทำให้ผู้เรียนมีความคงทนในความรู้ได้ถึงกว่า 100% เพราะเป็นขั้นของการเรียนรู้ที่ผู้เรียนนั้นเกิดองค์ความรู้ได้ด้วยตัวเองจากการกระทำต่างๆ ซึ่งองค์ความรู้ที่ผู้เรียนได้นี้เองจะทำให้ผู้เรียนเกิดการสร้างสรรค์นวัตกรรม (นรรัช ฝันเชียร, ออนไลน์) ซึ่งได้สอดคล้องกับหลักการจัดการการเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของกาเย่ (Gagne)

1) กาเย่ (Gagne) ได้เสนอรูปแบบการสอนอย่างเป็นระบบโดยพยายามเชื่อมโยงการจัดสภาพการเรียนการสอนอันเป็นสภาวะภายนอกตัวผู้เรียน ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ภายใน ซึ่งเป็น

กระบวนการที่เกิดขึ้นภายในสมองของเรา กาเย่ (Gagne) อธิบายว่าการทำงานของสมองคล้ายกับการทำงานของคอมพิวเตอร์

2) ในระบบการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้นั้น กาเย่ (Gagne) ได้เสนอระบบการสอน 9 ขั้น ดังนี้ (Kevein Kruse,2006)

ขั้นที่ 1 สร้างความสนใจ (Gain Attention) เป็นขั้นที่ทำให้ผู้เรียน เกิดความสนใจในบทเรียน เป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้นทั้งจากสิ่งจูงใจภายนอกและภายในตัวผู้เรียนเอง ผู้สอนอาจใช้วิธีการสนทนาซักถาม ทายปัญหาหรือมีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนตื่นตัว และมีความสนใจที่จะเรียนรู้

ขั้นที่ 2 แจ้งจุดประสงค์ (Inform Learner of Objectives) เป็นการบอกให้ผู้เรียนทราบถึงเป้าหมายหรือผลที่จะได้รับจากการเรียนบทเรียนนั้น เพื่อให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ในการเรียน เห็นแนวทางของการจัดกิจกรรมการเรียน ทำให้ผู้เรียนวางแผนการเรียนของตนได้

ขั้นที่ 3 กระตุ้นระลึกถึงความรู้เดิมที่จำเป็น (Stimulate Recall of Prior Learning) เป็นการทบทวนความรู้เดิมที่จำเป็นต่อการเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้ความรู้ใหม่ เนื่องจากการเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่อง การเรียนรู้ความรู้ใหม่ต้องอาศัยความรู้เดิมเป็นพื้นฐาน

ขั้นที่ 4 เสนอบทเรียนใหม่ (Present the Content) เป็นการเริ่มกิจกรรมบทเรียนใหม่โดยใช้สื่อต่าง ๆ ที่เหมาะสมประกอบการสอน

ขั้นที่ 5 จัดเตรียมและให้แนวทางการเรียนรู้(Provide 4 “learning” Guidance)

ขั้นที่ 6 ให้ลงมือปฏิบัติ (Elicit the Performance (practice) เป็นการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสดงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ของบทที่ 1

ขั้นที่ 7 ให้ข้อมูลป้อนกลับ (Provide Feedback) เป็นขั้นที่ผู้สอนให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลการปฏิบัติกิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออก

ขั้นที่ 8 ประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ (Assess Performance) เป็นขั้นการวัดประเมินว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของบทเรียนเพียงใด ซึ่งอาจทำการวัดโดยใช้ข้อสอบ แบบสังเกต การตรวจผลงาน หรือการสัมภาษณ์ แล้วแต่ว่าจุดประสงค์นั้นต้องการวัดพฤติกรรมด้านใด โดยเครื่องที่ใช้วัดจะต้องมีคุณภาพ มีความเที่ยงตรง

ขั้นที่ 9 ส่งเสริมความแม่นยำและถ่ายโอนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติภาระงาน (Enhance Retention and Transfer to the job) เป็นการสรุปการย้ำทบทวนการเรียนรู้ที่ผ่านมา เพื่อให้ผู้เรียน มีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ฝังแน่น กิจกรรมในขั้นนี้อาจเป็นแบบฝึกหัด การให้ทำกิจกรรมเพิ่มพูนความรู้รวมทั้งการให้ทำการบ้าน การทำรายงาน หรือความรู้เพิ่มเติมจากความรู้ที่ได้ในชั้นเรียน

สรุป

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ในยุคไทยแลนด์ 4.0 นั้นโรงเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติร่วมกับผู้สอนโดยมีเนื้อหาสาระเป็นไปตามหลักสูตรแกนกลางที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้โดยกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีลักษณะสำคัญอย่างน้อย 9 ประการ ได้แก่ 1) เป็นกิจกรรมที่เด็กทุกคนมีส่วนร่วม 2) ส่งเสริมพัฒนาการแบบองค์รวม 3) สนองตอบความต้องการของเด็ก 4) พัฒนาการเรียนรู้และความองงามทางปัญญา 5) พัฒนาการกระบวนการคิด 6) ตรงกับความสนใจของเด็ก 7) มีความหลากหลายหน่วยประสบการณ์ 8) ผ่อนคลายและสนุกสนาน 9) ได้ลงมือกระทำด้วยตนเองและเป็นประสบการณ์ตรง ผ่านการเรียนการสอนที่ผู้บริหารและครูได้จัดขึ้น คือ 1) ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโดยใช้สองภาษา 2) ใช้ STEM เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ 3) ส่งเสริมทักษะ EF ในการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิต 4) การเรียนรู้แบบโครงการส่งเสริมกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ 5) ใช้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอน 6) เน้นการก้าวสู่ขั้นของกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning

เอกสารอ้างอิง (References)

- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2551). *การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพมหานคร: เบริน เบส ปีคส์.
- จิตรารัตน์ โพธิามามกะ. (2523). *การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร*. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ.
- ดารกา วรณวนิช. (2549). *ยุทธศาสตร์การสอน*. กรุงเทพมหานคร : โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม).
- นรรชต์ ฝันเชียร. (2563). *การเรียนการสอนในยุค 4.0 ต้องเป็นอย่างไร*. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.trueplookpanya.com/blog/content/71421/-teartedu-teart-tearttea-> [6 เมษายน 2563]
- ประดับ นิลพงา. (2524). *การศึกษา 332 กิจกรรมร่วมหลักสูตร*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา.
- ยุพิน พิพิธกุล. (2540). *การเรียนการสอนคณิตศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์.
- สมบูรณ์ ทับทิมไทย. (2521). *กิจกรรมนักเรียน*. วารสารแนว 12, เมษายน – พฤษภาคม.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2542). *เส้นทางการสู่ความสำเร็จของการปฏิบัติตามนโยบายการศึกษาไทย:แนวทางการดำเนินงานการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2555). *นวัตกรรมการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกิจกรรมนิสิตนักศึกษา กรณีจิตอาสา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร แห่งประเทศไทย.

สีปพนนท์ เกตุทัต. (2539). “นโยบายการศึกษา : ครูผู้บริหารการศึกษาและโลกาภิวัตน์”. *วารสาร ข้าราชการครู*. 16 กุมภาพันธ์-มีนาคม 2539.

สุพัชรา ชิมแจริญ. (2545). *การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน*. ฉะเชิงเทรา : โรงพิมพ์ประสานมิตร.

สุพิน บุญชูวงศ์. (2542). *กิจกรรมร่วมหลักสูตร*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2553). *หลักการสอน*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
